

OPADA LI „NIVO“?

C. Baudelot, R. Establet: *"La niveau monte"*,
Seuil, Paris 1992

Tema o dekadenciji škola i opadanju "intelektualnog nivoa" učenika i studenata stalni je deo ideološkog diskursa o školi. Iz godine u godinu "opadanje nivoa" otkriva se kao skandal i o njemu se uvek govori istim terminima.

Iako sâm pojam nivoa nameće ideju o objektivnim, strogo univerzalnim mernim instrumentima, izgleda da je njegova originalnost u ovom domenu upravo u tome što se njime ništa ne meri, i da je tu njegova snaga kao principa društvene i školske norme.

Empirijska definicija nivoa morala bi se razlikovati od intuitivno-spontano-imaginarnog nivoa (s velikim N) koji u ideološkom diskursu služi kao referenca za lamentiranje o dekadenciji. Ovako mereni nivo ne bi pretendovao da izoluje unutrašnje vrednosti i potencijale individua čemu često teži profesorska ideologija o nivou, i bio bi jasno distanciran od ideala apstraktno definisanog školskim programima ili kakav postoji u ulepšanom sećanju nastavnika o spostvenoj ("briljantnoj") školskoj prošlosti. On bi morao da izrazi neku vrstu prosečne školske kvalifikovanosti čitave generacije učenika u jednom datom momentu i da omogući praćenje evolucije u vremenu, da bi se moglo zaključivati o rastu, stagnaciji ili opadanju.

No, upravo ovde nastaju teškoće. Najpre, "performanse" koje se zahtevaju od učenika jednog godišta stalno

se modifikuju. Izvesna znanja i veštine se gube, a uvode se novi sadržaji. Menja se i sam intelektualni model učenika kakav se želi obrazovati. Na primer, dok je u 19. veku školski sistem, obrazujući prevashodno za liberalne profesije i nastavnike veliku važnost pridavao filosofiji, literarnom sastavu i klasičnim jezicima, danas se prvenstveno cene prirodno-naučna znanja i matematika, te govorni jezici i usmena komunikacija. Kulture svih profesija podložne su transformacijama, i bilo bi apsurdno da ispitni zadaci koji na školskom planu registruju profesionalnu kompetentnost budu uvek isti. Dalje, ustanoviti srednji nivo-prosek za jednu generaciju, nije dovoljno. Generalno podizanje nivoa može, na primer, da prikriva disparitet između jednog malog dela generacije čiji nivo jako raste i velike mase čiji nivo stagnira ili čak opada.

Da bi se te teškoće rešile, moralo bi se raspolagati merama koje pokrivaju celu populaciju učenika; zatim, istraživanje bi moralo da bude dovoljno prošireno u vremenu da bi se mogle registrovati značajne varijacije; i najzad, mere bi morale da budu relativno nezavisne od varijacija u dominantnoj školskoj kulturi. Sve su to uslovi koje je veoma teško zadovoljiti.

Između nekontrolisane upotrebe jednog ideološkog pojma koji izmiče empirijskoj proveru ("Nivo opada") i asketskog odbacivanja mere ("Nivo ne postoji"), Bodelo (Baudelot) i Estable (Establet) se ipak opredeljuju za rad s pojmom nivoa, uz jasnu svest o njegovim ograničenjima.

Zapravo, na terenu škole, gde još nisu ustanovljene mere "performansi" ili su tek na početku izgradnje, istraživači se nalaze u sličnoj situaciji kao istoričari ekonomije 19. veka koji su bili primorani da mere prozvodnju disparatnim indikatorima zasnovanim na diskontinuiranim podacima, i agregatima koji ne odslikavaju precizno ni celinu ni detalje, ali ipak mogu poslužiti kao mera evolucije.

Jedan od takvih indikatora jesu statistike koje pokazuju kontinuirano povećanje prosečne dužine školovanja za sve veću masu stanovništva. Ona se u Francuskoj povećala sa 7,7 godina 1901. na 14,4 godine 1988. Povećanje je u stvari još spektakularnije, jer stare statistike nisu bile korigovane podacima o onom delu populacije koji se nije uopšte školovao. Obavezno osnovno školovanje, (uvedeno Ferijevim (Ferry) zakonom 1888) ostvarilo se veoma sporo, tek pred II svetski rat da bi danas srednje obrazovanje postalo rašireno gotovo kao da je obavezno.

Čini se da bi svaki progres u generalizaciji (širenju i produžavanju) školovanja morao da korespondira sa usponom, ili makar održavanjem "nivoa". Ali povećanje stopa školovanja i uzdizanje kvalifikacione strukture stanovništva ne mora nužno da ugrozi ideološki diskurs o opadanju nivoa. Adut koji treba da podrži staru litaniju jeste – "inflacija" i "devalorizacija" diploma.

Ovde autori pokušavaju da mere efekat obrazovnog nivoa stanovništva na ekonomskom terenu. Najpre je primenjena jedna gruba, jednostavna međunarodna mera: odnosom između BNP per capita (indikator bogatstva) i procentualnog udela studenata u populaciji mladih od 20 do 25 godina starosti (indikator školske obrazovanosti nacije) za 60 zemalja sveta u tri različite vremenske tačke dobijene su čiste, pozitivne korelacije. Iako ih je u uzročnom smislu moguće dvosmerno čitati, ove korelacije se slažu sa rezultatima istraživanja provedenih 60-ih godina u okviru tzv. teorije o ljudskom kapitalu: bilo da se meri diplomom ili dužinom školovanja, nivo obrazovanja ima pozitivan uticaj na kvalitet radne snage i produktivnost. Teorija tvrdi da se veliki deo porasta produktivnosti poslednjih decenija može pripisati povećanju obrazovnog nivoa "ljudskog kapitala".

Translacija strukture diploma prema gore tokom poslednjih četvrt veka bila je praćena odgovarajućom translacijom radnih mesta: povećanje udela "intelektualnih profesija", prema statistikama INSE impresivno je i po širini i po regularnosti. Privredne grane koje najviše traže visokokvalifikovanu radnu snagu jesu upravo one koje su karakteristične za modernu industriju, s jakom koncentracijom kapitala i preduzeća, velikim udelom u nacionalnoj i međunarodnoj podeli rada, i s najvišom produktivnošću. U celini uzev, nivo školovanosti ima potpuno pozitivne sankcije u terminima zaposlenja (radnih mesta), a posedovanje diplome takođe je i najbolji garant protiv nezaposlenosti. Isto je i sa platama: nivo i hijerarhija prihoda u francuskom društvu verno reprodukuju nivo i hijerarhiju školskih diploma.

Prethodnoj analizi se može prebaciti da se ne odlikuje finoćom, da je nivo tu meren jednom "crnom kutijom" čiji je input diploma a output materijalna dobit, te da se autori nisu zadržali na "unutrašnjim kvalitetima" čiju sintezu izražava pojam "nivo" (*esprit de finesse, la distinction, sens de la synthese, acquit de l' analyse...*) Bodelo i Estable dokazuju, međutim, da školski autoriteti večito gaje iluzije u vezi sa preciznošću svojih moći prosuđivanja tih kvaliteta. Brojna istraživanja pokazuju velika neslaganja u ocenjivanju istih školskih

zadataka. Širina neslaganja zavisi mnogo od predmeta, pa je najveća kod literarnih sastava i filosofije, ali nije zanemarljiva ni kod matematike i fizike. Škola nikada nije uspela da ujednači procenjivanje kompleksnih kvaliteta učenika. Reći da su se tu dogodile promene u ovom ili onom smeru značilo bi izložiti se sarkazmu P. Lazarsfelda o "istinama 40% zasnovanim na 3-4 impresije". Škola, jedna od velikih modernih birokratija, treba da obrazuje i selekcionise velike mase populacije snabdevene relativno definisanim sposobnostima. Individualne interakcije koje se stvaraju u razredu, i dramtizacija usmenog ispita, maskiraju stereotipni karakter očekivanih performansi i međuzamenljivost individualnih aktera. Upravo standardizacijom pedagoških odnosa i racionalizacijom procedura škola se nametnula kao jedini sistem učenja kompatibilan sa modernom privredom.

Jedan od najboljih posrednih indikatora u oblasti istraživanja kretanja "nivoa", Bodelo i Estable pronalaze u sekundarnoj analizi podataka iz vojnih istraživanja o opštoj sposobnosti regruta koja se redovno obavljaju od 1954. godine, sa testovima nepromenjenim od 1967. do danas. Uspeh na testovima je u jakoj korelaciji sa nivoom školskog obrazovanja (iako oni nisu striktno vezani za školske programe koji su na snazi u datom momentu), te se rezultati mogu posmatrati kao posredni pokazatelj školskih performansi i mogu se analizirati njihove varijacije u vremenu. Globalno podizanje nivoa (kontinuirani rast medijanske ocene sa 10 na 13,5) povezano je sa evolucijom strukture diploma (translacija prema vrhu) ali je praćeno povećanjem disperzije. Školska elita (gimnazijska matura i više diplome) brojčano se povećala uz zadržavanje svog visokog nivoa i jasnije se udaljila od ostalog dela populacije. Na visokim spratovima školske zgrade kompeticija je reglementirana s vrha: zahtevi koje postavljaju najprestižnije i najselektivnije instance (visoke škole i medicina) postepeno se prenose prema dole a njihovi efekti se osećaju i u najskromnijim delovima visokoškolske mreže, onima koji često stvaraju iluziju da uopšte nisu kontrolisani (fakulteti društvenih nauka). Održavanju i podizanju nivoa u ovom delu školskog sistema doprinose brojni faktori: internacionalna tradicija univerziteta (započeta srednjovekovnim krugom klerikalnih intelektualnih elita u evropskom prostoru); stalno međunarodno uplitanje; spontani pokreti studenata i profesora koji su nametnuli institucionalizaciju međunarodne ekvivalencije diploma (indikativno je da Evropa 1992. institucionalizuje ekvivalenciju diploma na nivou matura plus tri godine studija, a ne na nižim nivoima); međunarodna konkuren-

cija diplomaca; naučna priznanja i nagrade, renome časopisa i drugi oblici distinkcije, itd. Indikativan primer međunarodne kontrole nivoa jesu istraživanja IPEA (koja se vrše svake godine) o stanju nastave i znanja matematike u 26 zemalja. Eminentno elitistički karakter istraživanja očitava se u uzorku: u njega ulaze isključivo maturanti gimnazija. Funkcija istraživanja jeste da se pojačaju napori za podizanje nivoa svaki put kada međunarodna ili vremenska poređenja pokazu nezadovoljavajuće znanje za neku zemlju. Inače, rezultati IPEA ne daju osnova za tvrdnju o opadanju "nivoa" u Francuskoj. S druge strane, ovaj primer je odličan za proučavanje susretanja dva procesa koje maltuzijanska ideologija smatra a priori inkompatibilnim: održavanje ili čak podizanje "nivoa" uz proširenje školovanog dela populacije.

Transformacije centralnog dela školskog aparata (srednje škole i škole zanimanja) u terminima podsticanja ili degradacije nivoa, nisu jednoznačne: konkretna analiza koju provode autori nameće model diverzifikacije i heterogenosti a ne jedinstvenog standarda. Neki delovi, prema nivou znanja koji daju, omogućavaju povratak – prohodnost za visokoškolsku mrežu, dok završetak školovanja u drugim delovima znači kraj obrazovanja uopšte. I sam termin "prohodnost" ukazuje na mogućnost samo pojedinačnih prelaza a ne prelaza velikih grupa. U onim, inače veoma retkim, školama zanimanja koje udružuju najoptimalnije faktore za produženje školovanja u cycle long, tek jednoj petini đaka to i polazi za rukom. U celini uzev, obrazovanje u ovom delu školskog sistema ne samo da nije podređeno internacionalnoj kontroli i regulaciji, već često manje zavisi od centralizovanih državnih direktiva nego od lokalnih i regionalnih inicijativa i aktera, što takođe doprinosi diverzifikaciji "nivoa".

U meri u kojoj se spuštamo stepenicama školske hijerarhije, prelazi se sa maksimalne socijalne kontrole "nivoa" ka gotovo potpunom odsustvu kontrole. Na stepenu definisanom sertifikatom o završenoj osnovnoj školi ili odsustvom bilo kakve diplome, kontrola uopšte ne postoji. O njenom nestajanju svedoči i ukidanje tzv. male mature, uporedo sa ekspanzijom ambicioznijih oblika školovanja. Rezultati istraživanja vojnih izvora mogu se sažeti: broj nepismenih se lagano i kontinuirano smanjuje, "nivo" onih sa osnovnom školskom diplomom jasno opada a nivo onih bez ikakve školske diplome lagano raste.

Između 1967. i 1982. godine, broj đaka koji iz francuskog obrazovnog sistema izlaze samo sa diplomom osnovne škole (šest razreda) ili čak bez nje opao je

sa jedne polovine generacije na jednu trećinu. Ovaj broj, brutalan za one koji školu posmatraju s njenog vrha, jednak je broju đaka koji ulaze u više i visoko obrazovanje.

Nesposobnost škole da celu jednu generaciju snabde minimalnim znanjima njena je permanentna odlika, smatraju Bodelo i Estable. Sva sociološka istraživanja pokazuju jake korelacije između školskog uspeha ili neuspeha i socijalnih varijabli (pre svega obrazovanja i zanimanja roditelja) i svedoče o tome da su čitanje, pisanje i računanje objektivno – teška znanja, koja idu "sama od sebe" samo za manjinu, i da zahtevaju diverzifikovan i sistematičan pedagoški rad za koji je škola koja usvaja najviše standarde – slabo pripremljena. Generalno podizanje nivoa neće uticati na nivo depriviranih sve dotle dok se pokušava "podizanjem plafona – podići patos".

Da bi se redukovala širina školskog neuspeha, smatraju autori, trebalo bi definisati kao cilj jedan društveno garantovani kulturni minimum (SMIC culturel). Umesto rezigniranog prihvatanja uticaja klasne strukture na školsko postignuće, uvođenje kulturnog minimuma bilo bi priznavanje prava najslabijih u univerzumu regulisanom pravima najjačih. To je funkcija SMIC-a u salarijalnoj oblasti, kao i socijalnog osiguranja u domenu zdravlja. Autori su svesni da je ovaj minimalni "nivo znanja" veoma teško precizno definisati i kontrolisati, i da bi se na ovom polju suprotstavili svi zainteresovani akteri. No, tako je bilo i sa garantovanim minimalnom platom, i sa socijalnim osiguranjem, pa bi i u domenu školovanja trebalo rizikovati polemičke kompromise.

U jednom poglavlju ove studije urađena je veoma zanimljiva analiza semantičke evolucije pojma *nivo* od nastanka (sredinom 17. veka) do danas. Dok na početku funkcioniše samo u okviru socijalnog registra gde procenjuje kretanje nadole između društvenih rangova, svoju modernu upotrebu započinje upravo na terenu škole. Analiza tekstova je pokazala da je u ovom novom kontekstu evokacija kretanja nagore neuporedivo reda od opadanja i degradacije (za šta je "nivo" gotovo prirodno predodređen) i da se ova druga uvek vezuje za ideju da i samo održavanje nivoa zahteva organizovan društveni napor, pre svega merenje i regulisanje. Moderna upotreba pojma *nivo* povezana je sa pojavom mature kao master building block školskog sistema i prve diplome moderne birokratije. Briga o nivou se ustaljuje u organizaciju birokratskog sistema ispita i na kraju se stapa s njim.

Kao plod kontinuiranog truda reformatora i ministara, ustaljuje se u Francuskoj jako elaborirani formalistički protokol mature koji metafori nivoa daje institucionalnu konzistenciju. Kandidat biva suočen ne s ličnostima, već s impersonalnim zahtevima, jednako postavljenim za sve, a sudije (univerzitetski, a ne gimnazijski profesori) su tu da procene "sine studio nec ira" da li kandidat ima ili nema sposobnosti povezane s generalnim i apstraktnim zahtevima statusa svršenog maturlanta. Raskid s korporativističkom personalizovanom pedagoškom tradicijom srednjeg veka kao i s kompetitivnom jezuitskom, i prelaz na sistem standardizovanih ispita početkom 19. veka, bio je od savremenika doživljavan i kao raskid sa ancien régime privilegija i kao pristup novoj etici rada.

"Nivo" je, u stvari, socijalni organizator u kome se s jednostavnošću i snagom odražava plan školskog društva kakvo treba izgraditi. On izražava civilizatorsku volju reformatora, delo preduzeto na duži rok, a započeto odozgo. Kroz celi 19. vek reformatori se slažu da je cilj mature da popiše – omeđi školsku elitu sposobnu za visoke studije i za preuzimanje visokovrednovanih liberalnih profesija. Posedovanje mature treba da, u principu, osigura neiskazanu koheziju koja ujedinjuje među sobom, uprkos tehničkoj podeli rada, advokata, inženjera, službenika ministarstva, lekara, oficira i profesora. Bodelo i Estable pokazuju da se tema integracije u visoku klasu, sa svoja dva komplementarna aspekta (barijera koju treba preći i nivelacija članova klase) do danas stalno održava u diskursu o školi. Stalno je prisutna reakcija protiv osvajanja elitnih nivoa škole od strane suviše socijalno izmešane publike: ne želi se obrazovanje samo za decu bivše društvene elite, ali se to obrazovanje još označava kao privilegija koja asimilira nove ljude u staru kultivisanu klasu. Nivo, to nije samo jedna definisana visina: to je, pre svega, populacija koju treba omediti da bi joj se rezervisale privilegije. Otuda stalna sumnja u dekadenciju "nivoa" usled povećanja broja učenika koji uspevaju da dobiju visoke školske diplome (strah od "uspona masa") i tako snažno verovanje u ekvivalenciju između visokog nivoa i sužene populacije. Pre nego skup definisanih, merljivih i uporedivih performansi, "nivo" je plod ideje da diploma treba da garantuje dignitet za pristup jednom skupu društvenih privilegija.